

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GENİŞLEMESİ VE REFAH DEVLETİ TİPOLOJİSİNE ETKİSİ
THE EXTENSION OF THE EUROPEAN UNION AND IT'S EFFECT OF THE WELFARE STATE TYPOLOGY

Dr. Erhan GÜLCAN
erhanglc@gmail.com, İzmir/Türkiye

ÖZ

Bu çalışmanın üç amacı vardır. Birincisi, refah devleti ve vatandaşlık arasındaki ilişkinin ortaya konmasıdır. Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin vatandaşlarının vatandaşlık haklarını kazanmaları değerlendirilmiştir. Vatandaşlık haklarının sivil, siyasal ve sosyal haklara dayandığı, bu üç hak olmadan vatandaşlık haklarının olmayacağı vurgulanmaktadır. İkincisi Avrupa Birliği (AB)'nin genişleme öncesi refah devleti modellerinin ortaya konmasıdır. Bu nedenle refah devleti modellerine Akdeniz refah devleti de eklenmektedir. Bu dört refah devleti modelinin özellikleri bu çalışmada açıklanmıştır. Ayrıca bu modeller arasında refah devleti arasındaki farklar ortaya konmaktadır. Üçüncüsü ise, AB'nin 2004 yılında doğuya genişlemesinin başlaması ve Orta ve Doğu Avrupa (ODA) ülkelerinin üye statüsü kazanmasıyla birlikte AB'nin refah devleti modellerine geçişteki refah devletleri de eklenmektedir. Geçişteki refah devleti modelini diğer refah devleti (dört) modellerinden ayıran özellikler ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Refah Devleti, Geçişteki Refah Devleti, Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri.

ABSTRACT

This study has three purposes. The first one is the introduction of relationship between welfare state and citizenship. Citizens of European Union (EU) countries are assessed to gain citizenship rights. It is emphasized that citizenship rights are based on civil, political and social rights and there are no rights of citizenship without these three rights. Second is the introduction of EU pre-enlargement welfare state models. For this reason, Mediterranean welfare state is added to welfare state models in this study. The features of these four welfare models are explained in this study. In addition, the differences between these models in welfare state are revealed. The third is that welfare state in transition is added to EU welfare state models through the beginning of eastwards enlargement of the EU in 2004 and the gaining membership status of Center and East European (CEE) countries. The features that distinguish the welfare state model in transition from other (four) models are revealed.

Key Words: European Union, Welfare State, Welfare State in Transition, Center and East European Countries.

1. GİRİŞ

Çalışmanın ilk bölümünde, vatandaşlık hakkı ile refah devleti arasındaki ilişki ortaya konmaya çalışılmaktadır. Vatandaşlık hakları insanın doğal gereksinimleri gibi ortaya çıkmıştır. Öncelikle barınma ve korunma gibi sivil haklar ortaya çıkmış, daha sonra insanın bir toplumun ya da bir topluluğun üyesi olma gereksinimi gibi siyasal haklar, en sonra da insanın ve toplumun sürekliliğini sağlama gereksinimi gibi sosyal haklar ortaya çıkmıştır. Bütün bu haklar doğası gereği insanın yaşaması için gerekli haklardır.

AB'nin genişlemesi, AB düzeyinde ve üye ülkelerdeki refah devleti ve sosyal politika uygulamaları açısından iki boyutta incelenebilir. Bu çalışmada AB'ye üye ülkelerin artması ile refah devleti modellerindeki artışı da beraberinde getirmesi incelenmektedir. AB'deki refah devletleri tipolojisine ilişkin alanyazında refah devletleri kurumsal, ekonomik, sosyal ve siyasal program ile politikalara göre farklılaştırılarak öne çıkarılmaktadır. Kuşkusuz, daha önce refah devletleri çeşitli biçimlerde sınıflandırılmış olmasına rağmen, Esping-Andersen'in sınıflandırması günümüz refah devleti sınıflandırmasının temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle, Esping-Andersen'in liberal, muhafazakar ve sosyal demokrat olarak üçe ayırdığı refah devleti, Anglo Sakson ülkelerininin sahip olduğu liberal refah devleti modeli, Kıta Avrupa ülkelerininin sahip olduğu

korporatist model, Kuzey Avrupa ülkelerinin sahip olduğu sosyal demokrat model, Güney Avrupa ülkelerinin Akdeniz modeli ile Orta ve Doğu Avrupa (ODA) ülkelerinin geçişteki refah devleti modeli şeklinde genişletilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise, AB'nin 2004 yılına kadar olan genişlemesi Avrupa kıtasının görece gelişmiş ülkeleri için söz konusu iken, bu tarihten sonraki genişlemeler yeni kapitalizme geçmiş ülkeler için söz konusudur. Bu bölümde ODA ülkelerinin geçişteki refah devleti olması ve AB'ye üye olmaları, AB'nin refah devleti modellerini artırmaktadır.

2. VATANDAŞLIK HAKLARI VE REFAH DEVLETİ İLİŞKİSİ

2.1. Vatandaşlık Haklarının Gelişimi

Marshall bir sosyolog olarak vatandaşlığı sivil, siyasal ve sosyal olmak üzere üç unsura ayırmaktadır. Sivil unsur ifade özgürlüğü, düşünce, inanç ve mülkiyet hakkı, sözleşme yapma hakkı ve adalet hakkı gibi hakların birleşiminden oluşan bireysel özgürlüklerdir. Adalet hakkı yasa ya da hukuk süreciyle bireyin diğer bireylerle eşitliğine dayanmakta ve savunma hakkını içermektedir. Siyasi unsur ise, siyasal güç uygulamalarına katılma hakkı, siyasal yetki ile bir yapının üyesi olmaya ya da bir yapının üyesi olarak seçmen olmaya dayanmaktadır. Siyasi kurumlar parlamento ve yerel hükümet konseyleridir. Sosyal unsur, sosyal mirasın tam paylaşma ve toplumda geçerli olan standartlarda çağdaş bir yaşam sürme hakkı için ekonomik refah ve güvenceyi içeren bir dizi haklardan oluşmaktadır. Kendisine yakın olan kurumlar sosyal hizmetler ve eğitim sistemidir (Marshall, 1950, 10-11).

Politik hakların geçmişi hem zaman hem de özellik bakımından farklıdır. Politik hakların oluşum süreci 19. yüzyılın başlarına yani sivil hakların vatandaşlık statüsüne bağlı olarak sağlanmasına dayanmaktadır. Politik haklar yeni hakların oluşturulması biçiminde başlamış, var olan (sivil) hakların nüfusun tümüne sağlanması biçiminde sürmüştür. 18. yüzyılda siyasi hakların içeriği yerine yaygınlaşmasına önem verilmiş, bu anlamda siyasi haklar demokratik vatandaşlık standartlarına göre eksik sayılmaktaydı (Marshall, 1950, 19). Ancak, o günkü koşullarda siyasi hakların belirli bir kesimin haklarının artırılması yerine toplumun tümüne yaygınlaştırılması, gerçek demokratik anlayışı ifade etmektedir.

Vatandaşlığın üç unsurunun da oluşum süreçleri farklı yüzyıllarda gerçekleşmiştir. Sivil haklar 18. yüzyılda, siyasi haklar 19. yüzyılda, sosyal haklar ise 20. yüzyılda oluşmuştur. Sosyal hakların başlangıcı, yerel toplulukların ve işçi sendikaları gibi işlevsel derneklerin üyeliğine dayanmaktadır. Sosyal hakların başlangıç dayanakları İngiltere'de *Yoksulları Koruma Yasası* ve ücret düzenleme sisteminin ulusal olarak tasarlanması ve yerel olarak uygulanmasıdır. Ücret düzenleme sistemi 18. yüzyıldan başlayarak bozulmaya başlamış, bu durum yalnızca endüstrideki değişim nedeniyle değil, aynı zamanda ekonomik alanda sivil hakların bireyin nerede ve ne işinde çalışacağını kendi belirleyeceği bir çalışma hakkını vurgulayan yeni anlayışı da nedeniyledir. Ücret düzenlemesi, istihdam sözleşmelerinin serbestçe belirlenme ilkesini çığnemiştir Marshall, 1950, 21). Ücretin piyasada salt piyasa (işletme) tarafından belirlenmesinin sınırlandırılması, her ne kadar sosyal hakların elde edilmesinden önceye -18. yüzyıl- dayansa da sivil ve siyasal haklardan sosyal haklara geçişi temsil etmektedir.

Sanayi devrimi sonrasında işçi sınıfı, demokratik politik ekonomilerin artan etkisiyle hegomonik bir güç elde etmiştir. Öte yandan, parlamento ise belirlediği politikalarla işçi sınıfının çıkarlarını koruyan bir kurum işlevi görmektedir. Böylece, parlamento hegemonyayı geçersiz kılarak, sadece belirli bir sermaye kümesinin çıkarlarının korunmasını engeller. Bir yandan, işçi sınıfı hareketleri refah devleti sistemlerinin varolan aksaklıklarını ve sorunlarını azaltmaktadır (Esping-Andersen, 1990: 16). Öte yandan, işçi sendikaları gelir dağılımı geliştirerek yeni sosyal hakların kazanılmasını ve tüm vatandaşlara yayılmasını sağlamaktadır (Lavoie ve Stockhammer, 2012: 18).

2.2. Refah Devleti Ve Vatandaşlık

Batı Avrupa'da vatandaşları koruyan sosyal güvencelerin temelleri 1900'lü yıllarda oluşmaya başlamış ve çağdaş refah devleti ellili yıllardan yetmişli yıllara kadar geliştirilmiştir. Refah devleti bağlamında sosyal koruma bir dizi sosyal riskleri ve hizmetleri kapsayacak biçimde geliştirilmiş ve vatandaşların önemli bir bölümüne sağlanmıştır (Goul Andersen, 2012: 4).

Ayrıca, refah devletinin daha eşitlikçi bir toplum oluşturduğu genel olarak kabul edilmektedir. Refah devleti sadece eşitsizliğe müdahale eden ve düzeltmeler yapan bir mekanizma değil, aynı zamanda bir sınıflandırma sistemidir ve sosyal ilişkilerin düzenlenmesinde etkin bir güçtür (Esping-Andersen, 1990: 23). Sosyal politika,

bir politika alanı olmanın yanı sıra toplumu biçimlendirmede önemli bir etkiye de sahiptir (Eigmüller, 2013: 372).

Kapitalizm öncesi toplumlarda çok az bir işçi kümesi için yaşamını piyasaya dayalı olarak sürdürmüşken, kapitalist topluma geçişle birlikte toplumun önemli bir bölümünü oluşturan işçilerin yaşamı piyasaya bağlı olmuştur. Ancak, çağdaş sosyal hakların ortaya çıkışı piyasaya dayalı yaşamın (metalaştırma sisteminin) zayıflaması ile başlamıştır. Meta olmaktan çıkarma, piyasaya bağlı olmadan bireyin yaşamını sürdürmesinde ortaya çıkmaktadır. Meta olmaktan çıkarma konusu refah devletlerinde en çok tartışılan konudur ve işgücü için her zaman öncelikli olmuştur. İşçiler bütünüyle piyasaya bağımlı olduklarında dayanışma eylemlerini gerçekleştirmekte zorlanmaktadır. Meta olmaktan çıkarma işçileri güçlendirirken, işverenlerin mutlak yetkisini zayıflatmaktadır (Esping-Andersen, 1990: 21-22). Bu anlamda, refah devleti çağdaş toplumların temel bir kurumudur (Goul Andersen, 2012: 4).

Refah devleti gerçekçi, evrensel ve organizasyona dayalı çağdaş bürokrasinin ortaya çıkması ile mümkündür. Bu, refah devletinin toplumsal mal ve hizmetleri denetim altında tutması ve böylece ekonomik gelişmeyi teşvik etmesi anlamına gelmektedir (Esping-Andersen, 1990: 13-14). Bu bağlamda, Goul Andersen'e göre Asa Briggs'in refah devleti tanımlaması İskandinav ve İngiliz özellikler taşısa da, refah devletinin özünü yeterince karşılamaktadır. Brigg refah devletini politikalar ve yönetim yoluyla örgütlenmiş gücünü kullanarak en az üç koşula bağlı olarak piyasa güçlerinin oyununu değiştirebilen devlet olarak görmektedir. Bu nedenle refah devleti ilk olarak, bireylere ve ailelere bir işten elde ettikleri gelirlere ya da varlıklarına bağlı olmaksızın asgari bir geliri sağlamaktadır. İkinci olarak refah devleti, bireyleri ve aileleri güç durumda bırakacak sosyal risklere (hastalık, yaşlılık ve işsizlik ve diğerleri) karşı güvence sağlamaktadır. Üçüncü olarak refah devleti toplumsal statü ve sınıf ayrımı yapmaksızın belirli düzeyde bir dizi sosyal hizmetlerle en uygun standartları sağlamaktadır (aktaran Goul Andersen, 2012: 4).

Cerami'ye göre (Cerami (2007: 5) emeklilik ve sağlık sistemi, işsizlik, aile ve sosyal yardım politikaları gibi refah kurumları hangi hakkın ne koşullarda sağlanacağını belirleme amacına sahip olduğundan aynı zamanda vatandaşlığın sınırlarını da belirlemektedir. Refah devletlerinin belirgin özelliklerinin ortaya çıkarılmasında vatandaşlık haklarından sosyal hakların kalitesi, sosyal katmanlaşma, devlet, piyasa ve aile arasındaki ilişkiler gibi ölçütler kullanılabilir. Ancak, yine de refah devletlerini iyi ya da kötü, az ya da çok biçiminde karşılaştırmak yanıltıcı olabilmektedir (Esping-Andersen, 1990: 29). Bu bağlamda refah devleti bir çeşit asgari güvence (yoksulluğu azaltma) sağlamasıyla, bir dizi sosyal riskleri kapsamıyla (güvence) ve belirli hizmetleri sağlamasıyla (sağlık yardım ve hizmeti, çocuk ve yaşlı bakımı vb.) piyasanın etkisini değiştirme yeteneğine sahiptir. Refah devletleri bu koşulları sağlama derecesine ve yöntemlerine göre çeşitlenmektedir (Goul Andersen, 2012: 4).

Refah devletleri için Fordist dönemde geçerli olan düzenden farklı olarak bütünleştirilmiş küresel ekonomik düzenin oldukça farklı bir türünün ortaya çıkması ile ekonomik karmaşanın tam ortasında yer almaktayız. Yetmişli yıllardan başlayarak teknolojik dönüşüm ve hizmet işkolunda istihdamın artması ile yeni risklerin ortaya çıkmasını uyarmıştır. Kapitalist refah devletleri Fordizm olarak anılan dönemde standart üretim işçilerine ve düşük nitelikli işçilere uygun iş, ücret ve güvence sağlarken, bu durum günümüzde geçerli değildir (Esping-Andersen, 2002: 2). Böylece, günümüzde refah devletleri vatandaşlarının bütünü için gerekli koruma ve sosyal haklara dayanan güvence sağlama görevinin görece başarılı olmadığını söyleyebiliriz. Diğer bir deyişle refah devletlerinin tamamı için söylenemese de, bazıları için post Fordist dönemle birlikte vatandaşları koruyan mekanizmalar zayıflamaktadır.

3. GENİŞLEME ÖNCESİ AVRUPA BİRLİĞİ'NDE REFAH DEVLETLERİ

3.1. Refah Devleti Modelleri

Karşılaştırmalı refah devleti araştırmaları otuz yıldan fazla bir süredir refah devletinin farklı türlerini ve bunlar arasındaki farkı ortaya çıkarmaktadır (Kuivalainen ve Nelson, 2010: 5). Esping-Andersen refah devleti koşullarında özel ve kamu aktörleri arasındaki etkileşim, piyasa güçlerine karşı bireylerin korunması (meta olmaktan çıkarma) ve sosyal politika ile desteklenen sınıflandırma türüne göre refah devleti türlerini sosyal demokrat, muhafazakar ve liberal olarak ayırmıştır (aktaran Andreß, & Heien, 2001: 337).

Esping-Andersen'in Liberal, Sosyal Demokrat ve Muhafazakar biçimde sınıflandırdığı üç refah devleti türü daha önceden Richard Titmuss tarafından (aktaran Goul Andersen, 2012: 6) kalıntı (liberal-residual), kurumsal ve sanayi başarı göstere modelleri olarak tanımlanmıştır. Bu refah devleti modelleri Jorgen Goul Andersen tarafından da liberal (kalıntı), evrensel ve korporatist refah devleti biçiminde üçe ayrılmıştır.

Bu refah devleti sınıflandırmalarının dışında alanyazında çeşitli refah devleti modelleri de bulunmaktadır. Bunlar; Güney ya da Akdeniz modeli, Doğu Asya ya da Konfiçyus refah devleti modeli ve Avusturya ve Yeni Zelanda'daki refah devletlerini liberal rejimlerden ayırmak için Antipodean (Avusturya ve Yeni Zelanda halkı) türü refah devleti (Fenger, 2007: 6-7.) ya da ABD'nin Reagan modelleridir (Fuchs ve Offe, 2008: 4). Bu çalışma, AB ülkeleriyle ilgili olduğundan Esping-Andresen'in refah devleti sınıflandırması olan liberal, korporatist (muhafazakar) ve sosyal demokrat refah devleti modellerine Akdeniz refah devleti modeli de eklenmektedir. Ayrıca, 2004 yılı genişlemesinden önce Avrupa modeli ya da sosyal Avrupa dört farklı coğrafi bölge olarak Anglo Sakson liberal model, kıtasal (korporatist) model, Kuzey sosyal demokrat modeli ve Akdeniz modelinden oluşmaktadır (Tache ve Neesham, 2010: 348-349).

Refah devleti modelleri (tipleri ya da türleri), sosyal sigorta, yaşlılık aylığı, emeklilik, hastalık sigortası, işsizlik sigortası ve aile politikası gibi refah devleti mekanizmalarına göre ayrılmakta ve buna göre farklılaşmaktadır. Sosyal politika ya da refah devleti modellerine göre ülkeleri sınıflandırma bazen sosyal sigorta ve sosyal yardım gibi program türleri arasında karşılaştırma yapmaya dayanmaktadır. Sosyal politika modellerini belirlemek genelde benzerlikler ve farklılıkların ortaya konması nedeniyle zordur (Kuivalainen ve Nelson, 2010: 5-6).

Andreß ve Heien refah devleti tanımlamalarını dört boyutta farklılaştırmaktadır. Bu boyutlar; refah devletinin işlevleri, refah devletinin araçları (kurumlar, programlar, aktörler gibi), refah devletinin etkileri (istenen ve istenmeyen) ve refah devletinin finansmanıdır (akçelendirilmesi). Öte yandan refah devletinin temel işlevi sosyoekonomik güvence ve eşitliği sağlamaktır. Bu durum, temel gelir güvencesi, herkese iş, yoksul aileleri destekleyerek çocukların temel eğitimden üniversiteye kadar eğitimlerinin desteklenmesi ve gelir farklılıklarını azaltmayı sağlama anlamlarına gelmektedir (Andreß ve Heien, 2001: 338-339).

AB'ye üye ülkeler sosyal güvenlik sistemlerini genel olarak Bismarck ya da Beveridge sosyal güvenlik sistemlerine göre belirlemelerinin (Navarro, 1999: 37-38; Gülcan, 2017a: 177) yanı sıra temel farklılık, refah devleti modellerinden kaynaklanmaktadır. Öte yandan, AB'ye üye ülkelerde devlet müdahalesinin biçimine ve düzeyine göre refah devleti modellerine bağlı olarak sosyal güvenlik sistemleri dörde ayrılır. İlk olarak devletçi modelde devlet, refahı genel vergilerle sağlamadan sorumludur. İkincisi olan dayanışma temelli sosyal sigorta modelinde ise devlet işçi ve işverenlerin prim ödeme zorunluluğunda işçilerin sosyal risklere karşı sigortalanacağı bir düzenleme sağlamaktadır. Üçüncüsü olan korporatist modelde de devlet, işçi sendikaları ve işveren örgütleri ya da işletme arasında yapılacak toplu sözleşme düzenini destekleme yoluyla refahı sağlamaktadır. Son olarak, yeni liberal ekonomik politikalar tarafından desteklenen bireyselleşmişliğe dayalı olarak, risklere karşı koruma özel sigorta yoluyla sağlanır, böylece devletin vergi indirimi ya da diğer imtiyazları sağlama rolü azaltılmış olur. (Gülcan, 2017a: 177). Böylece, refah devletleri arasında sosyoekonomik risklerin toplum tarafından paylaşılma düzeyine göre de farklılaştığı görülmektedir.

3.1.1. Anglo-Sakson Liberal Refah Devleti Modeli

Liberal rejim Anglo-Sakson ülkelerini kapsamaktadır. Bu rejimdeki ülkelerde piyasa, kaynakların dağıtımında baskın rol oynamaktadır. Sosyal sigorta programları ve evrensel sosyal transferlerin ılımlı olmasının yanı sıra, devlet tarafından alınan refah koşulları asgari ve kısıtlıdır. Sonuç olarak, bireyin meta olmaktan çıkarılması da görece düşüktür. Bu modelde piyasaya dayalı olma durumu tutumluluğu, girişimciliği ve kendi kendine yeterliliği ödüllendirirken, sosyal yardım alanlarını damgalamaktadır. Bu durum vatandaşların çoğu için geçerlidir ve katı bir sosyal ikiliğe neden olmaktadır (Andreß ve Heien, 2001: 342; Esping-Andersen, 1990: 26-27).

Anglo Sakson ülkelerde kuralların ve düzenlemelerin etkisizliği ve devletin asgari müdahalesi nedenleriyle piyasanın rolü baskındır. Sosyal yardımlar, gereksinimleri asgari düzeyde karşılayacak biçimde verilmektedir. Parasal transferler öncelikle çalışma çağındakilere sağlanmaktadır. Bu model zayıf işçi sendikaları, görece geniş ve artan ücret ayrışması ve düşük ücretlilerin görece yüksekliğinden oluşmaktadır (Tache ve Neesham, 2010: 349). Bu modelde bireylerin piyasa bağımlılığı sadece sosyal yardım ve sigorta ile sağlanamamakta, meta olmaktan çıkarılma bütünüyle gerçekleşmemektedir (Esping-Andersen, 1990: 22).

Meta olmaktan çıkarma hakları çağdaş refah devletlerinde farklı biçimde geliştirilmiştir. Sosyal yardım sisteminin ağırlık kazandığı refah devletlerinde bu haklar çalışmaya bağlı olmamaktadır. Gereksinimlerin yoklama usulüne göre belirlenmesi ve düşük yardımlar meta olmaktan çıkarma etkisini daraltmaktadır. Böylece, bu modelin baskın olduğu ülkelerde (İngiltere ve İrlanda) herkesin özel sektör refahına katılmaya teşvik edilmesi önerilmektedir (Esping-Andersen, 1990: 22).

İngiltere’de temel sosyal güvenceler bağlamında genel sosyal sigorta sistemine düşük katkı oranları vardır. Bu nedenle yardım düzeyleri görece düşük olmakta ve temel sosyal güvenceler dışında güvence sağlanmamaktadır (Kuivalainen ve Nelson, 2010: 5). Liberal refah devleti yoklamalı yardımların, ılımlılaştırılmış evrensel transferlerin ve ılımlılaştırılmış sosyal sigorta planlarının geçerli olduğu refah devleti türüdür. Yardımlar düşük gelirli faydalanıcıların (müşteri-client), genelde de düşük gelirli işçi sınıfınının gereksinimlerini karşılamaktadır. Bu modelde sosyal reformlar, işin yerine refahın tercih edilmemesine dayanan geleneksel liberal iş ahlakı kuralları tarafından ciddi biçimde kısıtlanmaktadır (Esping-Andersen, 1990: 26-27).

3.1.2. Kıta Avrupa Korporatist Modeli

Korporatist (kıtasal) modelde (Fransa, Belçika, Almanya ve Lüksemburg) toplu pazarlık ve iş kanunu belirleyicidir. Bu ülkelerde sosyal sigortaya dayalı bir sistemin yanı sıra, istihdam dışı yardımlar ve yaşlılık aylıkları da vardır. İşçi sendikalarının üye sayılarının azalmasına rağmen, sendikalar güçlü düzenleyiciler olarak sendikasız işçilere toplu pazarlığın kapsamını genişletmektedir (teşmil edilmesi) (Tache ve Neesham, 2010: 349).

Muhafazakar/korporatist rejimdeki ülkelerde refah önlemleri yeniden dağıtım etkisi yerine işgücü piyasasından elde edilen kazançlara bağlıdır. Piyasa güçlerine karşı işgücü piyasasındaki statülerine göre işçiler (genelde erkekler) ve aileleri korunmakta ve meta olmaktan çıkarma bunlar için yüksek düzeyde olmaktadır. Öte yandan, işgücü piyasasının dışındakiler için meta olmaktan çıkarma düzenekleri zayıftır. Bu bağlamda korporatist modelde katı bir hiyerarşik bölünme vardır (Andreß ve Heien, 2001: 342).

Refah devletinin aynı modeli için farklı deyimler kullanılmaktadır. Korporatist, muhafazakar ve sanayi başarı gösterge refah devleti, aynı tür için kullanılan farklı deyimlerdir. Korporatist model zorunlu sosyal sigorta modelini önerdiği için Hıristiyan Demokrat refah devleti ya da Bismarck refah devleti deyimleri de kullanılmaktadır. Ancak, çalışmada bu tanımlamaların geçerliliği göz önünde bulundurulsa da, bu ülkeler korporatist refah devleti özelliği göstermektedir. Korporatist model, işçilerin ve işverenlerin sosyal sigorta sistemine yaptığı katkılarla akçelendirilmektedir. Korporatist deyimini sosyal sigortanın işçiler, işverenler ve devlet tarafından ortaklaşa yürütülmesinden ileri gelmektedir. Korporatist ya da Bismarck refah devleti belirli kategorideki işçileri kapsarken, II. Dünya Savaşı sonrası aşamalı olarak tüm işgücüne genişletilmiştir (Goul Andersen, 2012: 6).

Bu modelde baskın devlet, sosyal sigortayı oldukça güçlü yetkilerle donatmaktadır. Ancak yine de statü uygunluğu ve yardımların belirli usüllere göre yapılması nedenleriyle doğrudan meta olmaktan çıkarma durumunu güvence altına alamamaktadır. Almanya sosyal sigortanın öncüsü olmasına rağmen, uyguladığı sosyal programlarda meta olmaktan çıkarma konusunda etkin olduğunu görece söyleyemeyiz. Yardımlar katkılara, dolayısıyla çalışmaya ve istihdama bağlıdır. Diğer bir deyişle bu durum sadece sosyal hakların değil, piyasa bağımlılığına seçenек olabilecek refah programlarının genişlemesini sağlayacak kuralların ve ön koşulların yerine getirilmesinde de geçerlidir (Esping-Andersen, 1990: 22).

Bismarck sosyal güvenlik sistemi tarafından desteklenen sosyal sigorta açıkça işçi sınıfı politikasının bir biçimidir. Temel olarak farklı sınıf ve statü kümeleri için ayrı programlar oluşturarak, her bireyin toplum içinde kendine özgü haklar ve imtiyazlar edinmesini desteklemiştir. Böylece, birey doğrudan devlet otoritesine bağlı tutulmuştur. Bu devletçi-korporatist model Almanya, Avusturya, İtalya ve Fransa gibi devletlerce sürdürülmüştür (Esping-Andersen, 1990: 24).

Bu refah devleti sınıflandırmasına (tipolojisine) uyan ülkeler, Almanya, Fransa, Avusturya ve İtalya’dır. Almanya’da sosyal sigorta programı mesleki sınıflandırmaya göre belirlenmekte ve işgücü piyasasından elde edilen gelire bağlı olarak güvence sağlanmaktadır (Kuivalainen ve Nelson, 2010: 5.). Muhafazakar ve daha çok korporatist bu refah devletlerinde sosyal hakların verilmesi, liberal refah devletin aksine piyasa etkinliği ve metalaştırma saplantısı içinde olmadı. Haklar, statüye ve sınıfa bağlı şekilde verilerek farklılıkların korunması sağlandı. Bu korporatizm piyasayı refahın sağlayıcısı olarak bir devlet yapısı altında tutmuştur. Böylece, özel sigorta ve mesleki yan yardımlar görece önemli olmamıştır. Diğer bir deyişle bu refah devleti modelinde statü farklılıklarını destekleme özelliği yeniden dağıtım özelliğini görece önemsiz yapmaktadır. Korporatist refah devleti tipik biçimde geleneksel aile yapısını önermektedir. Sosyal sigorta çalışmayan eşleri kapsamaz, aile yardımları anneliği özendirilmektedir. Gündüz bakım evleri ve benzer aile hizmetleri belirgin biçimde az gelişmiştir. Korporatist refah devletleri liberal ve sosyal demokrat eğilimleri göz önünde bulundurarak, son yıllarda daha az otoriter ve daha az korporatist hale gelmiştir (Esping-Andersen, 1990: 27-29).

3.1.3. Kuzey Avrupa Sosyal Demokrat Refah Devleti Modeli

Sosyal demokrat modeldeki Kuzey ya da İskandinav ülkelerinde asgari gereksinimler konusunda bir eşitlik sağlanması amacıyla değil, yüksek standartların eşitliği konusu amaçlanmaktadır ve bu amaçla devlet, kaynakların dağıtımında baskın rol oynamaktadır. Bu modelde, meta olmaktan çıkarılmayı sağlayacak evrensel yardım düzenekleriyle vatandaşlar piyasa bağımlılığından kurtarılmaktadır. Böylece, bu modelin ayırt edici özelliği olan evrensel hak kuralları ile toplumun ikiliği ya da katmanlaşması olmamaktadır (Andreß ve Heien, 2001: 342.).

Refah devleti, eşitsizliği ve güvencesizliği azaltma yeteneği ile çağdaş kapitalist ve sanayileşmiş toplumlarda sosyal kaynaşmanın anahtar unsurudur. Öte yandan, refah devletinin işlevsel varlığı, işçi sınıfının sendikalarda ve sosyal demokrat partilerde örgütlenmesi ve işçilerin diğer sınıflarla eski ve yeni orta sınıf kümeleriyle parti ittifakları kurması ile yakından ilgilidir. Kuzey sosyal demokrat refah devleti modelinde sosyal güvenlik katkılardan çok, vergilerle akçelendirilmektedir (Goul Andersen, 2012: 5-6). Böylece, sosyal demokrat refah devleti özellikle ücretliler için önemli kaynaklar oluşturmada ve işgücünü güçlendirmektedir. Sosyal demokrat devletlerde sermayenin politik gücü sosyal haklarla zayıflatılmaktadır (Esping-Andersen, 1990: 16).

Sosyal demokrat refah devleti, ilkesel olarak bireylerin piyasaya bağımlılıktan kurtarılmasına dayanır. İşçi sendikaları ile bir bağ içerisinde iktidara gelen siyasi partiler sadece ideolojik nedenlerle değil, aynı zamanda işçi sınıfının ve yeni orta sınıfın artışı sağlamak amacıyla yardım miktarının artırılması, yardıma erişimin evrenselleşmesi, hakların yaygınlaşması ve yoksullara yardımların artırılması yoluna gittiler. Bu refah türünün özünü, sosyal vatandaşlık ilkesine dayanarak nüfusun tamamına erişebilen yüksek düzeydeki yardımlar ve hizmetler oluşturmada ve vergi gelirleriyle finansmanı sağlanmaktadır. Sosyal yardımları karşılayacak sosyal güvenlik primlerine işçilerin katkısı düşüktür. Sosyal tarafların etkisi fazla olan bu sistemde, mesleki ve statü durumlarına göre farklılık gösteren korporatist sisteme göre daha birleştirici bir sosyal güvenlik sistemi vardır (Gülcan, 2017a: 206).

Refah devleti alanyazımında Kuzey modeli meta olmaktan çıkarma, evrensellik ve yardımların niteliğinin yüksek düzeyi nedeniyle özellikli bir yere sahiptir. Eşitlikçi bir unsur olarak gelir güvencesiyle birleşen evrensellik uygulamaları Kuzey modelinde önemlidir. Evrensellik işgücü piyasasındaki etkinlikle bağlantılı olarak herkese benzer hakları sağlamaktadır. Bu, liberal refah devletlerinin Beveridge mirası ve Kıta Avrupası sosyal politikasında hala varlığını sürdüren Bismarck yasaması gibi birbirine ters iki yeniden dağıtım stratejisinin birleşimidir. Kuzey ülkeleri refah devletinin sonuçları bakımından benzer özellikler göstermektedir. Bu ülkelerde gelir eşitsizliği ve yoksulluğun düşük olmasının yanı sıra cinsiyet eşitliği düzeyi de yüksektir (Kuivalainen ve Nelson, 2010: 5)

Refah devletlerinde meta olmaktan çıkarma uygulamada yenidir. Temelde bu durum vatandaşların iş, gelir ya da genel refah kayıpları olmadan gerekli durumlarda işten ayrılmalarını gerektirir. Bu tanımla birlikte bireyin hastalık halinde kazancına eşit yardımları sağlayan ve tıbbi duruma bağlı olarak bireyin gerekli gördüğü sürelerde çalışmama hakkının korunmasını sağlayan bir durum ortaya çıkmaktadır. Benzer koşullar, analık izni, emeklilik, eğitim izni, ebeveyn izni ve işsizlik sigortasında da geçerlidir (Esping-Andersen, 1990: 23).

Üçüncü refah devleti modeli, sosyal hakların genişletilerek bireyin meta olmaktan çıkarıldığı ve evrensellik ilkesinin yeni orta sınıflara genişletildiği en dar refah devleti kümesidir. Bu refah devleti modeline sosyal demokrat refah devleti denmesinin temel nedeni sosyal demokrasinin sosyal reformların arkasındaki itici güç olmasıdır. Piyasa ve devlet arasında ya da işçi sınıfı ve orta sınıf arasında ikili yapıya tahammül etmek yerine, sosyal demokratlar asgari gereksinimlerin karşılandığı bir eşitliği değil, yüksek standartlarda bir eşitliği sürdürmüştür. Bu ilk olarak, yeni orta sınıfların durumuna uygun düzeyde yardımların ve hizmetlerin gelişmesine neden olmaktadır. İkinci olarak, işçilere tam eşitlikte daha iyi hakların edinilmesini güvence altına almaktadır (Esping-Andersen, 1990: 27).

Sosyal demokrat refah devleti korporatist modeldeki tamamlama (subsidiarity) ilkesinin aksine ailenin zor duruma düşmeden, önceden maliyetlerin belirlenerek karşılanması sağlanmaktadır. Bu düşünce aile bağımlılığını artırmaya değil, bireysel bağımsızlık kapasitelerinin artırılmasına dayanır. Bu anlamda sosyal demokrat refah devleti, komunizm ve liberalizmin ~~##~~ kendine özgü birleşimidir. Buna göre modelde oldukça yüksek bir sosyal hizmet bütçesi yalnızca aile gereksinimlerine göre değil, kadınların evin dışında da bir iş seçmesine olanak vermektedir. Esping-Andersen'e göre sosyal demokrat refah devletinin en önemli özelliği, iş ve refahı bağdaştırmasıdır. Öncelikle bu türde tam istihdam taahhüdü geçerliliğini korumaktadır. Bir yandan çalışma hakkı, gelir güvencesi hakkı ile eşit statüdedir. Diğer yandan, dayanışmacı, evrensel ve meta olmaktan çıkarılan bir refah devleti sisteminin sürdürülmesinin yüksek maliyeti sosyal sorunların azlaştırılmasının ve ücret gelirlerinin en üst düzeye çıkarılmasının gerektiği anlamına gelmektedir. Temelde çalışan insanların çoğalmasıyla, daha az sosyal transferlere gereksinim olacaktır (Esping-Andersen, 1990: 28).

AB içindeki Kuzey ülkeleri, Danimarka, Finlandiya ve İsveç'ten oluşmaktadır (Tache ve Cristina 2010: 349). Sosyal koruma harcamalarının yüksek düzeyi ve sosyal demokrat refah devleti önlemleri nedeniyle Hollanda da bu model içinde geçmektedir. Hollanda, refah devleti modeli bakımından farklılıklar göstermektedir. Bazen temel sosyal güvence sağlayan liberal, bazen mesleki sınıflandırmaya başvurduğundan muhafazakar ya da korporatist, bazen de Kuzey modeli özelliği taşımakta, böylece her uygulamaya göre sınır çizgisi değişmektedir (Kuivalainen ve Nelson, 2010: 5).

GSMH içinde vergi oranlarının yüzde 45'i aşmasıyla gelirin yeniden dağıtımını önemsenmektedir. Ayrıca modelde aktif politika araçlarından biri olan işgücü piyasalarına mali müdahale yaygındır. Güçlü işçi sendikalarının varlığı ücret yapılarına baskıyı artırmaktadır. Kuzey modeli esneklik ve güvencenin birbirini desteklediği -güvenceli esneklik- bir işgücü piyasası özelliği göstermektedir (Tache ve Cristina, 2010: 349).

Yoklamalı sosyal yardımlar ve asgari gelir yardımları bireyin ve ailesinin yoksulluğa düşmesini engelleme ve mali zorluktan kurtarma gibi sosyal politikanın temel amacına hizmet eden önemli göstergelerdir. Sosyal sigorta iş kaybıyla gelir yoksunluğunda gelir güvencesi sağlarken, çocuk yardımları diğer devlet/hükümet desteklerine gerek kalmadan aile üzerinde artan ekonomik yükleri hafifletecek asgari güvence ağı sağlamaktadır (Kuivalainen ve Nelson, 2010: 3).

Kuzey ülkeleri oldukça uzun ortak bir geçmişe ve benzer sosyal ve ekonomik gelişmeye sahiptir. En genel özelliği evrenselleştirilmiş yüksek sosyal harcamalar, yüksek vergiler ve geniş/yaygın kamu sektörüne dayanan oldukça gelişmiş refah devletidir (Jensen ve Larsen, 2005: 56). Refah devleti modelleri arasında Kuzey sosyal demokrat refah devleti meta olmaktan çıkarma, evrenselleştirme ve yardımların kalitesi konularında gösterdiği başarı düzeyi nedeniyle türü kendine özgü bir modeldir. Öne çıkan özelliği ise gelir güvencesi ile evrenselleştirilmiş bir refah devleti uygulaması olmasıdır (Kuivalainen, ve Nelson, 2010: 5.; Navarro, 1999: 17-18).

Kuzey ülkeleri Avrupa nüfusunun az bir miktarını oluşturmasına rağmen, kişi başına düşen gelir bakımından dünyanın en iyi ülkeleri arasındadır. Ayrıca, Kuzey ülkeleri Almanca konuşan ülkeler, Hollanda ve İngiltere ile birlikte Avrupa'nın ekonomik yarım küresini oluşturmaktadır (Iversen ve Thue, 2008: 9) Öte yandan, Kuzey ülkeleri görece iyi ekonomik etkinlik göstermekte ve Dünya Ekonomik Forumuna göre rekabetçi en rekabetçi beş ülke arasında yer almaktadır. Kuzey ülkeleri sürdürülebilir bir yüksek istihdam oranını gerçekleştirmekte ve bu ülkeler genel istihdam oranının %70 olan Lizbon hedefini gerçekleştirmişler ya da gerçekleştirmeye yakındır (Jensen ve Larsen, 2005: 56).

3.1.4. Güney Avrupa Akdeniz Refah Devleti Modeli

Akdeniz refah devleti modelindeki İtalya, Yunanistan, İspanya ve Portekiz asgari gelir güvencesi yoksunluğu, devletin sosyal güvencede etkisizliği ve güvencelerin enformel biçimlere ve aile yapılarına dayanması gibi temel özellikler göstermektedir (Gülcan, 2017a: 200-201). İtalya, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'de emeklilik aylıkları sosyal harcamaların önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu refah sistemi işgücü piyasasına katılımdan çalışma çağındaki nüfusun erken emeklilik koşullarından ve istihdam güvencesinden muaf olmasına dayanmaktadır. Ayrıca, Akdeniz refah modeli aile merkezli, tarım ekonomisine dayalı ve ataerkillik bir toplum özelliği de göstermektedir (Tache ve Neesham, 2010: 349).

Bu ülkelerin belirli bir refah devleti modeli varlığını gösteren özellikleri ve eğilimleri vardır. Aslında, Akdeniz modelinde korporatist modeldeki ülkelere benzer olarak işgücü piyasasına katılımı şekillenen ve sosyal güvenlik sisteminin sağladığı yardımlarla yapılan katkılara bağlı olan bir sosyal sigorta sistemi vardır. Bütün bu korporatist özelliklere rağmen, Güney Avrupa ülkeleri Akdeniz refah devleti modeli özelliği göstermektedir. Bunlar; i. ulusal sağlık sistemi (gelişmemiş olsa da); ii. sağlık ve sosyal hizmetler gibi alanlarda devlet, piyasa ve sivil toplum örgütlerinin içerildiği özel-kamu müdahalesinin varlığı; iii. bazı kümeler ve çekirdek işgücü için cömert ve yüksek koruma ve işgücü piyasasının dışındakiler için önemli koruma eksiklikleri; iv. işgücü piyasasındakilerin katılma isteklerini olumsuz etkilemeyecek biçimde tasarlanan yardımlara ve uygunluk ölçütlerine bağlı olan sosyal sigorta planlarının kapsamı dışındakiler için kalıtsal (residual) sosyal koruma ve v. Akdeniz modelinde Kıta Avrupa'da var olan aile rollerini destekleyen devlet politikaları aktif olmadığı için, pasif yerindenlik ilkesi (subsidiarity principle) vardır. Böylece, Akdeniz refah devleti modelinde Kuzey (Sosyal Demokrat) refah devleti modelinin tersine yardımların düzeyi düşüktür, ve yoksulluğu ve eşitsizliği azaltma etkin değildir. —Akdeniz modelinde emeklilik ödemeleri, harcamaların önemli bir bölümünü oluşturması nedeniyle, yoksulluğu ve sosyal dışlanmayı önleyecek harcamalar oldukça düşüktür. Akdeniz modelinde diğer bir özellik ise, sosyal hizmetlerin sınırlı olmasıdır (Ferreira, 2006: 301-302).

Refah devletin bu tür içinde kalan ülkeleri arasında sosyal güvenlik sistemleri açısından önemli farklılıklar vardır. İtalya'da sosyal güvenlik sistemi Yunanistan, Portekiz ve İspanya'daki sosyal güvenlik sistemlerine göre daha eski ve gelişmiştir. Bu ülkelerde emeklilik ya da yaşlılık planları korporatist ya da Bismarck özelliği gösterirken, sağlık hizmetleri ve yardımları vatandaşlığa dayanan evrensel sistemdir. Bu ülkelerde devletçilik düzeyinin düşük olması ya da diğer bir deyişle devletin denetim gücünün işgücü piyasasında azalması nedeniyle enformel istihdam yüksektir (Gülcan, 2017a: 200-201)

3.2. Refah Devleti Modelleri Arasında Farklılıklar

AB refah devletlerinin sahip olduğu refah devleti modeline göre farklılıklar olmaktadır. Bismarck türü sosyal güvenlik sistemini kendi sosyal güvenlik sisteminde ağırlıklı olarak kullanan ülkelerde temel risklerden ziyade çalışma temelli sosyal risklere karşı temel risklere göre görece daha etkin sosyal koruma sağlanmaktadır (Gülcan, 2017b: 982).

Anglo Sakson kapitalizmi, Kıta Avrupa kapitalizminden temelde farklıdır. Bu kapitalizm çeşitlemelerindeki temel ayırım liberal piyasa ekonomileri ve eşgüdümü sağlanmış piyasa ekonomileri arasındaki zıtlıktan kaynaklanmaktadır. Liberal piyasa ekonomilerinde piyasanın işleyişi çok az kısıtlamaya dayanmakta ve bunun sonucunda ekonomik kaynakların eşit olmayan denetimi piyasa çıktılarına biçimlendirmektedir. Ayrıca, toplu eylem sorunlarının üstesinden gelinebilmektedir. Korporatist refah devletlerinde eşgüdümü sağlanmış piyasa ekonomilerinde bir dizi kurumlar – bazı ülkelerde hükümetler, bazı ülkelerde işçi sendikaları, bazı ülkelerde ağlar- ekonomik aktörlerin özerkliğini kısıtlamaktadır (Hyman, 2008: 3-4).

Sosyal demokrat refah devleti eşitliğe dayalı güvence sağlarken, korporatist refah devleti sosyal hiyerarşi ve çalışma türüne göre güvence sağlamayı amaçlamaktadır (Goul Andersen, 2012: 6). *Kıta Avrupa'daki korporatist ülkelerin endüstri ilişkileri sistemlerinin önemli ortak özelliklere sahip olsa da farklı ulusal refah devleti özellikleri göstermektedir. Akdeniz ya da güney modeli önemli istihdam koşullarında ayrıntılı yasal düzenlemelere sahiptir. Alman ya da korporatist modelde istihdam koşullarının önemli düzenlemelerinin derecesi değişmekle birlikte birlikte temelde yasayla belirlenmekte, ancak toplu pazarlık serbesiti geçerlidir. Toplu pazarlık düzeni Kuzey modelinde Korporatist modelden görece daha serbesttir. Korporatist modelde yarı kamusal işgücü piyasası düzenleme yapılarında kurumsal bütünleşmeyle desteklenen güçlü toplu pazarlık tarafları vardır (Hyman, 2008: 8-9).*

AB ülkelerinin sahip oldukları Kuzey, Korporatist, Liberal ve Akdeniz refah devleti modelleri arasında nüfusun gelir eşitsizliği bakımından önemli farklar vardır. Akdeniz modeli refah devletine sahip ülkeler gelir eşitsizliği bakımından en kötü durumdadır. Toplam gelir içinden en çok alan yüzde yirmi20 ile en az yüzde yirmi20 arasındaki gelir eşitsizliği farkı 2004 yılında Portekiz'de 7,2, Yunanistan'da 6, İtalya'da 5,6, İspanya'da 5,1 kattır. Gelir eşitsizliği bakımından en kötü ikinci refah devleti modeli liberal modeldir. Yine aynı karşılaştırmada İngiltere'de 5,3 ve İrlanda 5 kattır. *Gelir eşitsizliği farkının en düşük olduğu ülke ise 3,3 kat ile İsveç'tir. Bu, Danimarka'da 3,4 ve Finlandiya'da 3,6 kattır.* Gelir eşitsizliği en az Kuzey refah devleti modelindedir (Ferreira, 2006: 302). *AB ülkeleri arasında toplam gelir içinden en çok alan yüzde 20 ile en az yüzde 20 arasındaki gelir eşitsizliği farkı 2004 yılında en düşük olduğu ülke 3,3 kat ile İsveç'tir. Bu, Danimarka'da 3,4 ve Finlandiya'da 3,6 kattır.* Öte yandan gelirin yeniden dağıtımı, vergilendirme ve kamu hizmetlerinde liberal ve korporatist refah devletlerine göre sosyal demokrat refah devletlerinde kadınlar için daha uygun olduğu göze çarpmaktadır (Andreß ve Heien 2001: 338).

Kıta Avrupası ve Anglo Sakson ülkeleri nin farklı etkinlik göstermelerinin yanı sıra doksanlı yıllarda ve ikibinli yılların başlarında bu iki önemli ülke kümesi arasında önemli farklılıklar oluşmuştur (Gülcan, 2017a: 139). Bu anlamda, her bir refah devleti türü kendine özgü bir tutum ortaya koymaktadır. Liberal refah devleti türünde bireyleri yaşlılık ve hastalık durumunda devletin yasal müdahalesi korurken, sosyal demokrat refah devleti türünde kapsamlı devlet uygulamaları tam istihdam politikaları ve gelir eşitliğini sağlayacak müdahalelerle bireylere koruma sağlamaktadır (Andreß ve Heien, 2001: 337-338).

Günümüz refah devleti tipolojileri arasında bir derecelendirme yapıldığında bir ucunda ideale yakın refah devleti modeli olan Kuzey sosyal demokrat refah devleti modeli, diğer ucunda da Güney Avrupa refah devleti modeli yer almaktadır. Ayrıca, Kuzey sosyal demokrat ülkeleri liberal ve korporatist modeldeki ülkelere göre vatandaşların piyasa kurallarına bağımlılığını azaltarak eşitliği sağlama konusunda daha iyi durumdadır. Bu temelde, her bir refah devleti modelinin ortaya koyduğu beklenti ve sonuca göre farklılıklar göstermektedir (Ferreira, 2006: 300.)

Bazı ülkeler son zamanlarda önemli kural dışılıklar olmasına rağmen, meta olmaktan çıkarma seviyesini artırmaktadır. Sosyal yardımlar hemen hemen bütün ülkelerde altmışların sonu yetmişlerin başında ücretlerler

normal ücretlere eşitlenmiştir. Öte yandan, yine de bazı ülkelerde hastalık durumunda tıbbi bakım için gerekli nitelik koşullarının sağlanmadığı ve bazı durumlarda bu yardım süreleri kısadır. Ancak, bir önceki Bu düşüncenin tersine bir derecelendirme yapılacak olursa en yüksek meta olmaktan çıkarma derecesi sosyal demokrat refah devletlerinde, en düşük Anglo-Sakson liberal refah devletlerindedir (Esping-Andersen, 1990: 23). Bu bir çelişki gibi görünse de Esping-Andersen'in Akdeniz refah devleti modelini refah devleti sınıflandırması içinde değerlendirmemesidir.

Sosyal demokrat ve korporatist refah devletinde gelirin yeniden dağıtımının en üst düzeyde sağlanması amaçlanırken, liberal refah devletinde ise yeniden dağıtımın en alt düzeyde sağlanması amaçlanmaktadır. Akdeniz refah devleti modeli yetersiz sosyal yardımlar ve içerdekiler ve dışardakiler biçiminde bölünme nedenleriyle liberal refah devleti kadar az yeniden dağıtım düzeyine sahiptir. Güney Avrupa refah devleti temelde kendi türünün özelliklerini taşımasının yanı sıra korporatist refah devleti özelliği de taşımaktadır. Bunun temelinde korporatist refah devletinin işsizlik, emeklilik, hastalık, yaşlılık yardımı sağlama amaçlarına ve sosyal kategorilere göre çeşitlenmesi vardır. Sosyal harcamaların büyük payı işçilerden ve işverenlerden alınan ve yasa ile zorunlulaştırılan katkılarla akçelenmektedir. Öte yandan, vergilerle sağlanan katkılar uygulamada piyasa kazançlarıyla ve gelir vergisiyle orantılı biçimde yapılarak yüksek riskler yüksek yardımlarla karşılanmaktadır (Goul Andersen, 2012: 6-7).

Refah devletinde sosyal politikalar işçinin bir vatandaş olarak eşit statüye sahip olmasından hareketle sosyal koşullarını iyileştirme gibi anahtar öneme sahiptir. Bu anlamda sosyal politika işçinin kapitalist toplumlarda meta olarak görülmesi gerçeğini hafifletmeye yaramaktadır. Bu bağlamda, liberal refah devleti yoksulluğun etkisini azaltmakta, ancak çok da fazla etki yapmamaktadır. Korporatist refah devletinde sosyal güvenlik statü ayrımı ilkesine göre sağlanmış, bu durumun sonucunda da sosyal eşitlik geliştirilmiştir. Sosyal demokrat refah devleti statü sistemini değiştirme yönelimindedir. Sosyal demokrat refah devleti korporatist refah devletinden bütünüyle farklı olmamakla birlikte sosyal haklar ve katkılar arasında güçlü bir bağ kurulmaktadır. Emeklilik öncelikle, katkılardan çok, ücrete bağlıdır. Belirli sosyal haklar işgücüne, işgücünün dışındakilere ve öğrencilere yaygınlaştırılmaktadır. Asgari emeklilik ödemeleri, yaşlılara sosyal yardım bağımlılığı gerekmemeyecek biçimde sağlanmaktadır. Bu durum Almanya'da görülmemesine rağmen, Hollanda'daki karma emeklilik sistemiyle katkılarla ve sosyal demokrat refah devleti özelliği gösterecek biçimde sabit bir oranda yaşlılara emeklilik aylığı verilmektedir. Bu anlamda, refah devletlerinde doksanlı yıllara kadar işçileri (vatandaşları) meta olmaktan çıkarma baskın bir eğilim iken, önemli reformlarla birlikte sosyal demokrat refah devleti özelliği taşıyan rejimlerde bile görece yeniden metalaşma yönünde bir eğilim oluşmaktadır (Goul Andersen, , 2012: 11.; Navarro, 1999: 18).

Küresel eğilim, refah devletinin görevi olan eğitim, sağlık hizmetleri ve gelir transferleri gibi uygulamalarla sosyal adaleti sağlamada tersine dönüşü ortaya çıkarmıştır. AB refah devletlerinde, sosyal adaletin özü, nü oluşturulan insanın bir ülkede ya da toplumda tek başına bırakılmamasıdır. AB refah devletleri, iç pazarda ve küresel pazarda rekabet edebilmek ve ekonomik büyüme sağlayabilmek için, refah devleti işlevlerinin yerine getirilmesinden ödünler vermektedir (Gülcan, 2017b: 969).

4. AB'NİN GENİŞLEME SONRASI REFAH DEVLETLERİNE ETKİSİ

4.1. AB'nin Genişlemesi

İkinci Dünya Savaşı sonunda örgütlü işgücü, emeklilik hakları, birlikte karar verme hakları ve istihdam dostu para politikaları biçiminde siyasi imtiyazlar edinmişti. Ancak, seksenli yıllardan sonra sendikalar ücretlerin ılımlılaştırılmasında uzun süreli bir etkiye sahip olmadı. İşgücü maliyetleri hem sosyal güvenlik katkı ve yardımları, hem de ücret oranları açısından uluslararası ekonomik alandaki ulusal ekonomiler, sektörler ve bölgeler için rekabet edebilmenin stratejik parametreleri haline geldi. Politikacılar tarafından bu gerçeklikler Doğunun yeni üyelerindeki komunizm sonrası kurumların yeniden tasarlanmasında fazlaca öneme sahip oldu. Politikacılar özellikle AB'nin eski üye ülkelere ucuz işgücü sağlayarak (görece nitelikli işgücü) milli gelirlerinin önemli bir kaynağı durumuna geldiği ülkelerin ekonomilerini yeniden oluşturabileceklerini düşünmüşlerdir (Susanne ve Offe, 2008: 1-2).

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin çoğu, için AB'ye girişle birlikte komunizmden kapitalizme geçiş için gereken reformların düzeyi konusunda görece başarılıdır (Mendelski, 2010: 8-9). Ancak, ODA ülkelerinin komunizmden kapitalizme geçişi AB'ye giriş programı değildir. Bu anlamda, ODA ülkelerinin sosyal politikalarının gelişmesinde AB'nin etkisi sınırlı iken, UPF ve DB sosyal politika önceliklerinin uygulanmasını isteyebilecek uluslararası kuruluş durumundadır. Bu anlamda, UPF ve DB emeklilik sistemlerinin üç basamaklı sisteme dönüşmesi, piyasaya dayalı sağlık sigortası sisteminin oluşması, işsizliğe karşı artık (residual-liberal) koruma sisteminin oluşması ve insanlara sadece temel koruma ağının sağlanması yönünde

ODA ülkelerinin uygulaması gereken bir dizi reçetelerinden biridir (Cerami, 2007: 2). Bu, AB'nin doğuya genişlemesinden önce kapitalizme geçiş için AB kurumları yerine uluslararası kurumlar tarafından kural, norm ve standartların belirlendiği anlamına gelmektedir.

Öte yandan, AB'nin doğuya genişlemesi bağlamında 2004 yılından önce, Onbeşler (Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya Fransa, Almanya, İngiltere, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Portekiz, Lüksemburg, İsveç, İspanya ve Hollanda) 1991 yılından 1993 yılına kadar bölgedeki tüm ülkelerle Birlik Anlaşmaları imzalamıştır. Ayrıca, 1993 yılında bu ülkeler üyeliğe uygunluk için bir takım Kopenhag ölçütlerini kabul etmişlerdir. AB 1994 ve 1996 yılları arasında üyelik başvurularını kabul etmiş ve 1997 yılında Lüksemburg Avrupa Konseyi'nde giriş görüşmelerini başlatmayı kabul etmiştir (Więclawski, 2010: 2.; Fuchs ve Offe, 2008: 3).

Genişleme ile birlikte, bütün Avrupa ülkeleri benzer riskler, gereksinimler ve mübadelelerle yüzleşmektedir. Refah devletlerinde vatandaşlar için eşitsizlikler ve demografik yaşlanma meydan okumaları giderek etkisini artırmaktadır (Esping-Andersen, 2002: 13).

İki farklı biçimde etkileşim gerçekleşmektedir. İlki; hem yeni hem de eski üye ülkelere ekonomik etkiyle birlikte AB'nin genişlemesidir. İkincisi; yeni üye ülkelerde sosyal refah sistemlerinin reformu ve oluşumudur. AB'nin doğuya genişlemesinin ODA bölgesindeki refah devletlerinin gelişimine etkisiyle ilgili olarak Onbeşler ve AB yeni üyesi eski Komünist sekiz ülke arasında işgücü maliyetleri göz önünde tutulduğunda eski AB üyesi ülkelere işgücü geçişlerinin olacağı (Więclawski, 2010: 4.; Fuchs ve Offe, 2008: 3-4) ve böylece sermaye, yatırım ve işlerin tersine akacağı gibi yaygın bir kaygı vardır. İkinci bir etki ise vergi olgusuyla ilgilidir. ODA ülkelerinde düşük vergi ve sabit oranlı vergi Batı Avrupalı yatırımcıların sadece ilgisini çekmemekte, aynı zamanda eski üye 15 ülkeden yeni üye eski komünist ülkelere sübvansiyon olarak aktarılan net transferlerin ön koşulu olarak kabul edilmektedir. Bu durum AB'nin işsizliğin yüksek düzeyde olması ve mali zorluk nedenleriyle AB eski üyesi 15 refah devletlerinin mali uygunluğunu engelleyebilecektir (Fuchs ve Offe, 2008: 3-4.).

4.2. Orta ve Doğu Avrupa Geçişteki Refah Devleti Modeli

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin geçmişte vatandaşlarını piyasadan bağımsızlaştırma ve meta olmaktan çıkarma düzeneklerini iyi işletmesi sonucunda, sosyal eşitsizliklerinin asgari düzeyde olması ve gelir ve yaşam koşulları arasında farklılıkların düşük olması nedeniyle refah devleti özelliği gösterdiği vurgulanmaktadır (Andreß ve Heien, 2001: 342-343).

Refah devletlerine komünist ve kapitalist ülkelerden bakıldığında, refah devletleri temel ayrışması devlet/hükümet uygulamalarıyla belirlenmektedir. Hükümet müdahaleleri dört model için liberal modelde az, korporatist modelde orta ve sosyal demokrat modelde görece yüksek düzeyde iken, komünist sistemdeki ülkelerde oldukça yüksektir (Andreß ve Heien, 2001 s. 352.). Komünist sosyal politikalar; gıda, barınma ve tam istihdam güvencesini sağlayan ve ücretlerin görece yüksek olması, ucuz ya da bedelsiz sağlık, eğitim ve kültürel hizmetleri sağlayan politikalar. Ayrıca, bu ülkelerin oluşturdukları sosyal güvenlik sistemi yaşlılık /emeklilik sistemi, sağlık transfer ödemeleri ve aile yardımları üzerine kurulmaktadır. Sosyal güvenlik sistemi işçi ödemeleri ve tüketim sübvansiyonları ile desteklenmektedir (Fenger, 2007 s. 13-14).

Esping Andresen'in kapitalist refah devleti tipolojisini Andreß ve Heien geçmişte Batı Almanya'nın korporatist refah devleti özelliği gösterdiğini ve eski Doğu Almanya'nın ve komünist ülkelerinin farklı refah devleti türlerine sahip olduğunu ileri sürerek bütünüyle farklı refah devleti özelliğini gösterdiğini öne sürmektedir. Bu anlamda da Esping-Andresen'in refah devleti tipolojisini eski komünist ülkelerinin kendine özgü refah devleti özelliği taşıdığını vurgulayarak dördüncü refah devleti olarak öne sürmektedirler (Andreß ve Heien, 2001: 338).

Refah devletlerine geçişteki eski komünist ülkelerin eklenmesi ile sayısı artmaktadır. Bununla birlikte, farklı refah devleti modelleri ya da refah devleti rejimleri gelişme sürecinde çeşitlenmiştir. Seksenli ya da doksanlı yıllardan beri refah devletlerinin çoğu yeniden yapılanmalar, reformlar ve hatta dönüşümler geçirmesine rağmen, refah devletleri arasındaki farklar ortadan kalkmamıştır (Goul Andersen, 2012: 4).

Doksanların başlarında komünizm sonrası ülkelerin geçişteki refah devletine dönüşümleri Kıta Avrupası korporatist ya da İskandinav modeli veya İngiltere'nin Thatcher modellerinin hiçbirine benzemeyeceği öngörülmektedir. Bu nedenle geçişteki bu refah devletleri için ilk öngörü, sosyal sigortanın düşük gelirli hedeflediği ılımlı bir sistem ve yoklamalı yardımlar olduğu piyasa-liberal bir model özelliğinin arttığı görülmektedir. Aksine, orta ve yüksek gelirli sosyal güvenlik sisteminin ikinci ve üçüncü basamaklarını sağlayan özel araçlarla sağlık ve emeklilik planlarında yer alacaktır (Fuchs ve Offe, 2008: 4).

Alanyazında baskın biçimde ODA ülkelerinin refah devleti modellerinin yeni bir refah devleti modeli olmadığı ileri sürülse de Batı Avrupa ve Doğu Avrupa refah devletleri arasında önemli farklılıklar vardır. Ayrıca, doksanlı yıllarda başlayan komünizmden kapitalizme geçiş süreci sürse de yarım yüzyıl komünist kurullarla yönetilen ODA ülkelerinde kurumsal yapılar varlığını sürdürmektedir (Fenger, 2007: 2-3). Örneğin, Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'da komünist rejim sonlansa da, bu rejime bağlı sosyal politika özelliği ortadan kalkmamıştır (Andreß ve Heien, 2001: 352).

ODA ülkelerinin çoğunda dönüşümün ilk yıllarında ekonomik krizler ve sorunların ortaya çıkmasıyla birlikte, enflasyon, işsizlik ve yoksulluk sosyal koruma için acil eylem önlemlerini zorunlu hale getirdi. Böylece, bu sorunların üstesinden gelebilecek sosyal politikaların yeni hükümetlerce oluşturulması gerekti. Bu anlamda, doksanlı yılların ortalarında tüm hükümetler ekonomik istikrarın sağlanması için sosyal politikaların yeniden yapılandırılmasını görev edindi (Fenger, 2007: 13-14).

Komünizm sonrası refah devletlerinin bunun tam tersi özellik taşıdığı görüşü de yaygındır. Bu durum devlet sosyalizminin uzun geçmişinin, yapılacak olan güçlü, tutarlı ve sürdürülebilir reform çabalarını engelleyeceği öngörülmektedir. Sonuç olarak, seçmen kitleleri ve politik elitler tarafından devlet korumacılığının politik miras ve mantığı sürdürülmektedir. Komünizm sonrası refah devletlerindeki siyasi elitlerin emeklilik sistemleri gibi temel alanlarda önemli değişiklikleri yapma konusunda isteksizdir. Öte yandan, eski komünist ülkelerde devletçi, aşırı merkezileşmiş, yolsuzluk, üretilen malların belirli plan ya da karne dahilinde dağıtım ve rant gibi baskın özellikleri az da olsa taşıyan bir tür refah devleti söz konusudur (Fuchs ve Offe, 2008: 4-5).

AB'ye üye ODA ülkelerindeki refah politikaları Güney ya da Batı Avrupa'daki dört refah devleti modeli ile birleşecek ya da bu modeller içinde değerlendirilecek bir tutarlılıkta değildir. Öte yandan, ODA ülkeleri kendi komünizm sonrası özelliklerini geliştirdikleri de söylenemez. Ayrıca, ODA ülkelerinin refah devleti özelliği sosyal demokrat ve korporatist özellikler taşıırken, liberal refah devleti modeli özellikleri taşımamaktadır. Bu anlamda bu refah devleti modeli farklı özelliklerin birleştirilerek yeni bir refah devleti modeli olarak görülebilmektedir. ODA ülkelerinin refah devleti ideolojisi ekonomik ve siyasal politikaların istikrarsızlığı nedeniyle tutarsızdır. Bu anlamda, ODA ülkelerinin refah devleti modeli farklı refah devleti modellerinin geleneksel özelliklerinin bir karması olarak kabul edilmektedir (Fuchs ve Offe, 2008: 4-5).

Fenger, Esping-Andersen'in üçe ayırdığı refah devleti sınıflandırmasındaki üç modeli de almakta ve ODA ülkelerini ve diğer eski komünist ülkeleri de üç sınıfa ayırarak refah devleti modellerini altıya çıkarmaktadır. Buna göre; ODA ülkelerini eski SSCB ülkeleri (Estonya, Letonya ve Litvanya), eski komünist ülkeler (Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Hırvatistan, Polonya ve Slovakya) ve gelişmekte olan refah devletleri (Romanya) olarak sınıflandırarak ayırmaktadır (Fenger, 2007: 23-25). Ancak bu üç sınıflandırmanın da ortak özelliği geçiş ülkeleri olması ve geçişteki refah devleti olmalarıdır. Bu nedenle ODA ülkelerinin birbiriyle yakınsayan özellik komünist geçmişleri ve kapitalizme geçişteki refah devleti özelliği göstermektedir.

Fuchs & Offe çalışmasında AB ülkeleri içinde ODA ülkeleri sosyal koruma sistemlerinin ayırt edici özelliği olmadığını ileri sürerek yeni bir model olmadığını da vurgulamaktadır. Ancak, ODA ülkeleri GSMH içinden sosyal harcama oranlarının AB'nin eski 15 üyesinden düşük olması bir özelliktir. İkinci özellik ise ODA ülkelerinin tamamının doksanlı yıllarda Bismarck tipi sosyal sigorta sistemini kullandığı, günümüzde ise sosyal güvenlik sistemlerini ücretler üzerinden sosyal güvenlik katkılarıyla ya da doğrudan gelir vergisiyle akçelendirmektedirler. Sonuç olarak, ODA ülkelerinin yüksek işsizlik oranları, düşük işgücü verimliliği ve ücret dışı işgücü maliyetlerinin yüksekliği gibi özellikleri nedeniyle tam istihdama geçişleri zordur. Aynı zamanda, ODA ülkelerinin hepsinde sosyal güvenliğin devletin sorumluluğunda olduğu kabul edilmektedir (Fuchs ve Offe, 2008: 28).

Tablo 1: AB'nde Refah Devletleri

Refah Modeli	Sosyal Güvenlik Sistemi Özellikleri ve Politikaları	İçerdiği Ülkeler
Anglo Sakson ya da Liberal	Politika hedefleme (yoklama usulü)	İrlanda, İngiltere
Korporatist	Bismarck tipi zorunlu sosyal sigorta	Avusturya, Belçika, Fransa, Almanya, Lüksemburg, Hollanda
Akdeniz	Aile dayanışması ve karma model	GKRY, Yunanistan, İtalya, Portekiz, İspanya ve Türkiye
Sosyal Demokrat Kuzey Modeli	Sosyal politikalara evrensel karşılık ayırma	Danimarka, Finlandiya, Norveç ve İsveç

Orta ve Doğu Avrupa
ülkeleri ya da Geçişteki
Refah devletleri

Komunist sistemden kalan
kurumlar ve ikili sistem

Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Hırvatistan, Estonya,
Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya ve
Romanya

Kaynak: Gülcan, E. (2017a). *Avrupa Birliği – Türkiye İşgücü Piyasalarında Esneklik ve Güvencenin Bağdaştırılması*. (Bursa: Dora Basım-Yayın Dağıtım Ltd. Şti.): 138.

Orta ve Doğu Avrupa (ODA) ülkelerin refah sistemleri de dahil olmak üzere politik ekonomilerinin gelişimi 1989 yılındaki rejim değişikliğinden bu yana iki unsur – geçmiş ve Batı- tarafından belirlenmektedir. Geçmiş; 1989 yılında son bulan eski devlet sosyalizminin maddi, politik ve kültürel mirasını ve ayrıca bu son bulmanın ortak koşullarının toplu deneyimini ifade etmektedir. Batı bağlamında ise, dış ekonomik, politik, ulusal ve uluslararası aktörler için en önemlisi Avrupa Birliği'nde ve onun stratejik doğu genişlemesi ve yeni üye ülkelerin AB'yle bütünleşmesi için gerekli çabalarıdır. ODA refah devletlerinin bu iki unsur tarafından etkilenmesinin yanı sıra üçüncü bir unsur olarak da komunizm sonrası politik elitler tarafından alınan stratejik reform politikalarının komunizm sonrası ekonomilerin gerçekleriyle baş edebilmesi gerekmektedir (Fuchs ve Offe, 2008: 2).

5. SONUÇ

AB'nin genişlemesi koşutluğunda refah devleti sayısında artışla birlikte ve refah devleti tipolojisinde de yeni türlerin tanımlanmasını beraberinde getirmiştir. Çalışmada, refah devleti tipolojisine göre AB'nin bugünkü üyelerinin ayrımı ve sınıflandırılması yapılmıştır. Refah devleti alanyazınında yapılan sınıflandırmalar ve üye ülkelerin özellikleri göz önünde bulundurularak çalışmada üye ülkeler arasında yeniden bir sınıflandırmaya gidilmiştir.

Bu bağlamda, çalışmada AB üyesi refah devletlerinde siyasi genişleme ile ekonomik ve sosyal politikalarda da genişlemeler olması ve bu genişlemeler aşamalı biçimde giderek çekirdek ülkelerden çevre ülkeler yönünde gerçekleştiği göz önünde bulundurulmaktadır. Böylece, AB genişlemesi Kıta Avrupası'ndan Güney Avrupa ülkelerine ve Orta ve Doğu Avrupa (ODA) ülkelerine kaymıştır. Böylece, AB içinde kapitalist refah devletleri tipolojisi de i. liberal, ii. korporatist, iii. sosyal demokrat, iv. Akdeniz ve v. Orta ve Doğu Avrupa ya da geçiş ülkeleri biçiminde genişlemektedir. Bu anlamda, AB üyesi ülkelerde refah devleti tipolojisi beşe ayrılmaktadır.

ODA ülkelerinin refah devleti birbirinden farklı özellikler gösterse de, temel ortak noktası komunizmden kapitalizme geçiştir. Bu anlamda, bu ülkelerin refah devleti özelliği geçişteki refah devleti olmasıdır. Bu anlamda, 2004 yılındaki genişlemesinden önce refah devletleri modelleri AB'de dörde ayrılırken, 2004 yılı sonrası geçiş kapitalizmine sahip bu ülkeler elli yıllık geçmişi olan komunist ekonomik ve sosyal kurumların az da olsa varlıkları devam etmesi nedeniyle geçişteki refah devleti özelliği göstermektedir. Böylece, çalışmada AB'nin sosyal modelinin alt refah devletleri özellikleri içinde hem ekonomik, sosyal ve siyasal, hem de bölgesel olarak ODA ülkelerinin ayrı bir refah devleti modeli olduğu ileri sürülmektedir.

KAYNAKÇA

Andres, H.J. & Heien, Thorsten. (2001). "Four Worlds of Welfare State Attitudes? A Comparison of Germany, Norway, and the United States", *European Sociological Review*, 17(4): 337-356.

Cerami, A. (2007). "Europeanization, Enlargement and Social Policy in Central and Eastern Europe", *Les Cahiers européens de Sciences Po*, No: 01.

Eigmüller, M. (2013). "Europeanization From Below: The Influence of Individual Actors on The EU Integration of Social Policies", *Journal of European Social Policy*,. 23(4): 363-375.

Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Princeton University Press, Princeton-New Jersey.

Esping-Andersen, G. (2002). "Towards the Good Society, Once Again?", *Why We Need a New Welfare State*, (Ed. Gosta Esping-Andersen et al), ss. 1-25 Oxford University Press, New York.

Ferreira, S. (2006). "The South European and the Nordic welfare and third sector regimes – how far were we from each other?", *Nordic civic society organisations and the future of welfare services A model for Europe?*. (Ed: Aila-Leena Matthies), ss. 299-324, TemaNord 2006:517, Nordic Council of Ministers, Copenhagen.

Fenger, H.J.M. (2007). "Welfare regimes in Central and Eastern Europe: Incorporating Post-Communist Countries in A Welfare Regime Typology", *Contemporary Issues and Ideas in Social Sciences*, August, 3(2): 1-30.

- Fuchs: & Offe, C. (2008). Welfare State Formation in the Enlarged European Union Patterns of Reform in the Post-Communist New Member States, Hertie School of Governance, Working Papers:14, April.
- Goul Andersen, J. (2012). Welfare States and Welfare State Theory, (Ed. Per H. Jensen), Working Paper, Centre for Comparative Welfare Studies (CCWS) Department of Political Science, Aalborg University, Aalborg.
- Gülcan, E. (2017a). Avrupa Birliği – Türkiye İşgücü Piyasalarında Esneklik ve Güvencenin Bağdaştırılması, Dora Basım-Yayın Dağıtım Ltd. Şti., Bursa.
- Gülcan, E. (2017b). “Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de Yeni Sosyal Riskler ve Sosyal Koruma”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10 (51): 964-984.
- Hyman, R. (2008). Britain and the European Social Model: Capitalism Against Capitalism?, Working Paper: WP19, The Institute for European Studies, Bruxelles.
- Iversen, M. J. & Thue, L. (2008). Creating Nordic Capitalism – The Business History of A Competitive Periphery (Chapter : 1), (Ed. by Susanna Fellman, Martin Jes Iversen, Hans Sjøgren and Lars Thue) , ss. 1-21, Palgrave Macmillan.
- Jensen, H. J. & Neergaard, L. (2005). “The Nordic model: A recipe for European success?”, (Ed. Carlos Buhigas Schubert ve Hans Martens), EPC (European Policy Center) Working Paper No. 20: 56-65.
- Kuivalainen: & Nelson, K. (2010). The Nordic Welfare Model in A European Perspective, (Working Paper No: 2010:11). Institute for Futures Studies, Stockholm.
- Lavoie, M. & Stockhammer, E. (2012). Wage-led Growth: Concept, Theories And Policies, Conditions of Work and Employment Series No. 41, Conditions of Work and Employment Branch, International Labour Office (ILO), Geneva.
- Marshall, T. H. (1950). Citizenship And Social Class and Other Essay, Cambridge University Press, Cambridge.
- Mendelski, M. (2010). “The Varieties of Capitalism Approach Goes East: Institutional Complementarities and Law Enforcement during Post-Communist Transition”, In What capitalism? Socio-economic change in Central Eastern Europe, (Ed. Alexandra Krause and Vera Trappmann), ss. 8-44, Proceedings of the Workshop the 29/30 October 2009, Collaborative Research Centre 580 in Cooperation with the University of Osnabruck, London School of Economics and the Otto-Brenner Foundation, İena: Friedrich-Schiller-Universität Jena, Germany.
- Navarro, V. (1999). “The Political Economy of The Welfare State in Developed Capitalist Countries”, International Journal of Health Services, 29 (1): 1-50.
- Tache, I. & Neesham, C. (2010). “Is there an East-European social model?”, Journal of Social Economics, 37(5): 344-360.
- Więclawski, J. (2010) “The Eastern Enlargement of the European Union: Fears, Challenges, and Reality”, Globality Studies Journal: Global History, Society, Civilization (GSJ), Issue: 15, 18 March: 4.